

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В КРЕДИТНО-МОДУЛЬНІЙ СИСТЕМІ

Н.М.Топтигіна

(кандидат педагогічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

Стаття посвячена проблемі організації самостійної роботи студентів по іноземному мові в умовах кредитно-модульної системи.

The article deals with organization of students' self-study in the modular credit transfer system.

Уникненню проблем, пов'язаних з удосконаленням процесу навчання іноземної мови в педагогічному вузі, значною мірою сприяє впровадження кредитно-модульної системи, підґрунтям якої є положення рейтингової інтенсивної технології модульного навчання, що з успіхом використовують упродовж останніх десятиріч у навчальних закладах Європи та США.

Метою педагогічного експерименту щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах є розробка та експериментальна перевірка технології застосування елементів Європейської кредитно-трансферної та акумулюючої системи (ECTS – European Community Course Credit Transfer System) в системі вищої освіти України та створення сучасної системи управління якістю освітньої діяльності суб'єктів навчального процесу (1; 2).

ECTS – це децентралізована система академічного визнання результатів навчання, яка базується на принципі взаємодовіри між вузами. По кожному курсу встановлюються бали ECTS – кредити.

Навчальний кредит є одиницею виміру виконуваних студентом завдань, якою передбачено години не тільки аудиторної, але й самостійної роботи, а також проміжні та фінальні форми звітності.

Специфіка іноземної мови потребує постійного формування й удосконалення мовленнєвих навичок і вмінь студентів. Навчання іноземної мови є складним процесом, який вимагає від студента систематичної наполегливої самостійної праці. Вона сприяє виробленню звички систематично з максимальною продуктивністю працювати над мовою в аудиторії та продовжувати її вивчення в позааудиторний час за допомогою різних засобів.

Пропонована стаття є спробою конкретизувати мету, місце, форми і методи самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови в умовах кредитно-модульної системи.

Аналіз педагогічної та методичної літератури свідчить про неоднотайність дослідників у розумінні поняття *самостійна робота*, а відтак і відсутність єдиного наукового підходу до її розгляду.

Наприклад, у педагогічній науці СРС трактується як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів у навчанні (П.І.Підкасистий), особливий вид навчальних завдань (П.І.Підкасистий, І.М.Шимко), форма організації навчально-пізнавальної діяльності (С.Г.Заскалета), вид навчальної діяльності (Е.Г.Азімов і О.М.Щукін, С.М.Гончаренко, В.А.Козаков), запланована робота студентів, форма індивідуального навчання (Н.Ф.Коряковцева), форма індивідуалізації та диференціації навчання (І.Унт), обов'язкова умова послідовного переходу в системі "середній – вищий навчальний заклад" (О.М.Алексюк, О.Г.Мороз), засіб підвищення якості підготовки фахівця і формування вмінь самостійно поповнювати знання, метод навчання (Н.В.Кузьміна, О.Г.Ковальов), прийом навчання (Г.П.Герасимова, А.В.Усова), форма організації творчої діяльності студентів (Б.П.Єсіпов).

Деякі науковці пов'язують СРС з процесом пізнання. Р.А.Низамов визначає її як різноманітні види індивідуальної, групової пізнавальної діяльності студентів, яка здійснюється ними як на аудиторних заняттях, так і в позааудиторний час (3). Такої ж думки дотримується І.І.Драч, який вважає, що СРС – це впорядкована система діяльності, котра впливає з двох основних функцій процесу пізнання – розумової та комунікативної (4). Н.В.Кузьміна розглядає СРС як конкретний вияв самостійності розуму, говорячи про самостійну роботу як особливу форму навчальної діяльності, під час реалізації якої засвоюється відповідна сукупність знань, умінь і навичок, розвиваються здібності, формується самостійність як риса особистості суб'єкта навчання (5). М.Д.Никандров та А.Г.Молибог говорять про СРС як про діяльність, котра здійснюється без керівництва викладача, хоча організовується ним. Самостійна робота є основою вищої освіти (6; 7). Ми цілком погоджуємося з останнім твердженням, оскільки вважаємо, що лише самостійна робота може допомогти студенту оволодіти іноземною мовою, тільки вона може привчити їх до систематичної, свідомої і творчої роботи.

Традиційно у вищій школі під самостійною роботою розуміють виконання завдань у бібліотеках, лінгафонних кабінетах, комп'ютерних лабораторіях, удома. За В.А.Козаковим, Л.В.Онучак, М.М.Солдатенком, вважаємо, що СРС не повинна розглядатися лише як позааудиторна. Така робота

виконується студентами самостійно, але їх консулює і окреслює завдання викладач (8; 9; 10). Це сприяє формуванню навичок, необхідних для організації самостійної позааудиторної роботи та навчання. І позааудиторна самостійна робота створюють підґрунтя для вироблення вмінь, необхідних для виконання професійної діяльності майбутніми фахівцями з іноземних мов.

Подібно до інших форм навчальної діяльності, СРС має мету, якій підпорядковуються методичні прийоми навчання, що служать для вирішення навчальних завдань, а також для управління своєю навчальною діяльністю (планування, організація свого навчання, пізнавальних інтересів і уваги, самоконтроль, відпочинок). Таким чином, СРС є також формою навчальної діяльності.

Щодо трактування самостійної роботи як засобу навчання, то це *прийом, дія, метод*, які використовуються для виконання будь-якої роботи, для здійснення певної діяльності. У методиці засіб навчання розглядається як прийоми роботи викладача і студентів, за допомогою яких досягається засвоєння студентами знань, умінь і навичок, розвиток їх пізнавальних здібностей і формування світогляду. Оскільки основною ланкою навчального процесу є пізнавальна діяльність студента, то метод (засіб) самостійної роботи саме і служить для розвитку процесу їх пізнавальної діяльності, а також їх руху від незнання до знання. Йдеться про знання, навички, вміння та пізнання. Отже, самостійна робота також є засобом навчання.

СРС розглядається сучасними вченими у двох аспектах під керівництвом викладача та без нього (11; 12). Під керівництвом викладача вона часто розглядається як аудиторна, а самостійна позааудиторна робота зводиться до виконання завдань у бібліотеках, лінгафонних кабінетах, удома тощо. У свою чергу, характерною рисою організації навчального процесу у ВНЗ України стає поступове збільшення часу для самостійної позааудиторної роботи студентів, яка є органічним продовженням аудиторної роботи. Як свідчить практика, сучасні студенти не мають необхідних навичок керування своєю навчальною діяльністю без пильного нагляду викладачів, що призводить до певних труднощів під час організації самостійної роботи. Тому ми підтримуємо думку В.О.Козакова, Л.В.Онучак та інших про те, що самостійна робота виконується студентами самостійно, але за завданнями і з консультаціями викладача, що сприятиме формуванню мовленнєвих умінь і навичок (8; 9).

Це готує студентів до організованої навчально-комунікативної діяльності, у процесі якої змінюється структура їх психічної діяльності і реалізується мета навчання іноземної мови.

Завдання для самостійної роботи потребують особливої уваги з боку викладачів, оскільки студенти ще не мають необхідних навичок самоорганізації навчання. Комплекси для самостійної роботи повинні відповідати наступним вимогам:

- містять чітко сформульовані завдання і зразки їх виконання;
- зрозумілі студентам в позааудиторний час;
- характеризуються доступністю з різних джерел інформації (друкованих, аудіо, відео, комп'ютерних програм, Інтернету) для підтримки індивідуальних стилів навчання;
- мають чіткі критерії оцінювання результатів діяльності.

Додатково мають бути розроблені рекомендації до самостійної роботи. Завдання для самостійної роботи слід добирати різні: від індивідуальних вправ до групових проєктів.

Методика СРС повинна відповідати таким вимогам:

- диференційованість, особливо на початковому етапі;
- врахування досягнутого рівня умінь і навичок творчо використовувати здобуті знання у різних ситуаціях;
- активізація мисленнєво-мовленнєвої діяльності студентів завдяки проблемно-комунікативним ситуаціям;
- використання мовно/мовленнєвого матеріалу для формування професійної компетенції майбутнього фахівця.

Прийнято виділяти такі види завдань для самостійної роботи студентів з іноземної мови: *рецептивно-репродуктивні, репродуктивні, репродуктивно-продуктивні, продуктивні*.

Під час вирішення рецептивно-репродуктивних завдань пізнавальна діяльність студента зводиться до простого відтворення знань: студент згадує або знаходить у підручнику чи конспекті необхідну інформацію про сутність явища. Завдання цього типу сприяють пізнанню, осмисленню та запам'ятовуванню певних положень, правил, накопиченню опорних знань про певні мовні факти, що виявляються на всіх субрівнях мовної системи.

До другого типу завдань належать завдання, розв'язання яких організовано за зразком чи алгоритмом. Рівень пізнавальної самостійності під час виконання таких завдань виявляється у використанні вивчених лексичних одиниць та граматичних структур в аналогічних ситуаціях спілкування. Сприяючи накопиченню знань, умінь, навичок та їх міцному засвоєнню студентами, такі вправи створюють необхідні умови для переходу до виконання завдань більш високого рівня самостійності та складності,

наприклад, підстановка, трансформація та розширення зразків мовлення, їх об'єднання, складання монологів та діалогів за зразком; реферування газетних статей й аналіз текстів за схемою тощо.

Для розв'язання репродуктивно-продуктивних завдань студент повинен не тільки добре знати правила опису явищ, але й уміти реконструювати, перетворювати та застосовувати їх у нових ситуаціях спілкування тощо. Виконуючи завдання цього типу, студенти вчаться перебудовувати та комбінувати набуті раніше знання й уміння для виконання нового завдання, аналізувати шляхи його розв'язання та обирати найбільш раціональні. Прикладом таких завдань може бути створення власних монологічних висловлювань за темою, складання діалогів за ситуацією, переказ текстів з елементами трансформації, розширення тощо.

До завдань продуктивного типу відносять ті, що передбачають варіювання чи потребують певного доопрацювання. Студент сам доповнює, знаходить ті дані, яких бракує, остаточно формує умови завдання та окреслює шляхи його вирішення, як наприклад, у ході збору та повідомлення інформації, написання листів, анотацій, підготовка до доповідей, бесід, дискусій, підготовки та презентації індивідуальних і групових проектів тощо. Сутність цих завдань полягає в тому, що викладач або дає програму розв'язання проблеми, або спрямовує ідеї студента щодо її вирішення, чи створює аналогічну проблему з меншим полем пошуку, поділяє проблему на кілька підпроблем, які в сукупності дають рішення основної проблеми, й у такий спосіб студент розв'язує завдання.

СРС у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ поділяється на три етапи: 1) *навчальний*, 2) *тренувальний*, 3) *творчий*.

Перший етап передбачає часткове виконання різних індивідуальних завдань навчального характеру під безпосереднім керівництвом викладача, як-от:

- фонетичні та лексико-граматичні тренувальні вправи;
- складання діалогів та монологів з їх подальшою презентацією на наступних заняттях;
- робота з текстом, якій приділяється особлива увага, що потребує виконання специфічних завдань, починаючи з аналізу граматичних конструкцій, вживання лексичних одиниць, цілого тексту з погляду його функціональної спрямованості та закінчуючи аналізом та обговоренням отриманої інформації. Результатом СРС на даному етапі є закріплення знань з вивченої теми, формування комунікативної, країнознавчої та професійної компетенцій, а також розвиток уміння працювати зі словниками різних типів, граматичними довідниками та іншою літературою.

При самостійній роботі студентів з науковими джерелами та фаховою літературою з іноземної мови особливе значення має укладання й використання навчального словника-мінімуму, щоб навчитися читати спеціальну наукову літературу.

Завдання другого етапу СРС виконуються в позааудиторний час та є продовженням і поглибленням процесу навчання в аудиторії. Для самостійної роботи на другому етапі пропонуються такі вправи:

- виконання фонетичних та лексико-граматичних тестів англійською мовою письмово та за допомогою комп'ютера;
- прослуховування аудіотекстів та виконання завдань на виявлення рівня розуміння прослуханого матеріалу (переказ, відповіді на питання тощо);
- переклад додаткових текстів за профілем майбутньої спеціальності (газетні статті, автентичні художні тексти для домашнього та індивідуального читання) та виконання різних видів текстових та післятекстових вправ;
- пошук інформації з теми, що вивчається, в Інтернеті та в періодичних виданнях іноземною мовою;
- підготовка до проведення рольових ігор, дискусій, диспутів;
- робота з навчальними відеокасетами, DVD (перегляд навчальних та художніх фільмів) та виконання завдань до них.

Третій етап є *творчим*, його доречно здійснювати за умови високого рівня володіння іноземною мовою. Цей етап включає підготовку доповідей для участі у науково-практичних конференціях, переклад наукових статей, роботу в Інтернеті та пошук інформації за обраними темами, написання рефератів, курсових, дипломних робіт, підготовку та презентацію індивідуальних та групових проектів тощо.

Науково-дослідницька робота є обов'язковою у підготовці сучасних фахівців, однак нею не можна охопити всіх студентів, бо запропоновані завдання є ускладненими, які виходять за межі програми. Методика застосування системи завдань з поступовим нарощуванням проблемності завдань є перспективною, виконує не тільки навчальні, але й розвиваючі функції, які підвищують якість підготовки фахівців. Науково-дослідницька робота може здійснюватися індивідуально, в науковому студентському гуртку, мовному товаристві тощо.

Професіоналізація завдань для СРС повинна набути масового характеру, тому що їх розробка пов'язана з наявністю об'єктивних методичних труднощів, визначенням переліку професійних знань, умінь і навичок майбутнього фахівця.

СРС з певної конкретної теми також можна поділити на такі етапи, як *планування, організація та контроль*. Розглянемо кожен із них.

1. Планування СРС – це початковий етап. Його складовою є навчально-методичний пакет, який містить програму з чітким визначенням змісту та обсягу позааудиторної роботи, основні поради студентам щодо вивчення певного мовно/мовленнєвого матеріалу, добірку контрольних тестів для самоперевірки, перелік джерел, методичні рекомендації щодо вивчення окремих тем, питання для контролю та самоконтролю, тематику рефератів, вимоги та критерії оцінювання.

2. Організація самостійної роботи студента має здійснюватись з урахуванням конкретності та доступності змісту самостійної роботи в позааудиторний час. На лекціях та практичних заняттях викладачі повинні сформулювати завдання для самостійного опрацювання й проводити консультації щодо виконання СРС.

3. Контроль і корекція результатів самостійного вивчення мовно/мовленнєвого матеріалу здійснюється під час виконання модульних контрольних робіт, на семінарських заняттях та позааудиторних заходах, під час складання заліків й іспитів.

Навчальні диференційовані тести різних ступенів складності, багатоваріантні завдання, кросворди, вправи з ключами для самоконтролю, вікторини, дискусії, диспути сприяють активізації навчальної діяльності студентів.

Таким чином, кредитно-модульна система, втілена у навчальний процес, є ефективною з погляду стимулювання постійної самостійної роботи студентів. Вона привчає їх до самовиховання, самоаналізу, критичного ставлення до своєї діяльності. Тому в умовах нової для української вищої школи системи навчання викладач ВНЗ уже сьогодні повинен інтенсифікувати самостійну роботу студентів. Водночас студенти і викладачі фактично ще не можуть скористатися всіма потенційними можливостями нової системи для кращої організації самостійної роботи: не надано можливості вивчати навчальний матеріал в індивідуальному темпі та проходити модульний контроль індивідуально, навчання продовжується в традиційних для лекційно-семінарської системи організації навчання формах, відсутні спеціально обладнані для самостійної роботи аудиторії з необхідними джерелами інформації.

Перспективним напрямом вважаємо розробку основних принципів організації СРС, їх теоретичне обґрунтування та доцільність впровадження в практику ВНЗ.

1. Шапран Л.Ю. Кредитно-модульна система навчання іноземних мов //Міжнародний форум «Мовна освіта: шлях до євроінтеграції». – К., 2005.
2. Тхоржевська Т.Д. Інтенсифікація самостійної роботи студентів ВНЗ в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу //Теоретичні питання культури, освіти та виховання. – 2007. – Вип. 34.
3. Низамов Р.А. Дидактические основы активизации учебной деятельности студентов. – Казань, 1975.
4. Драч І.І. Самостійна робота студентів при вивченні іноземних мов у нелінгвістичних ВНЗ. – К., 2004.
5. Кузьміна Н.В. Методы системного педагогического исследования. – Л., 1970.
6. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран. – М., 1978.
7. Молибог А. Г. Вопросы научной организации педагогического труда в высшей школе. – Мн., 1975.
8. Козаков В.А. Теория и практика самостоятельной работы студентов: Дис.... докт. пед. наук: 13.00.01. – К., 1991.
9. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2002.
10. Солдатенко М.М. Теоретико-методологічні основи розвитку самостійної пізнавальної діяльності майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. – К., 2007.
11. Пиндик О.Г. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Нац. пед. унів. ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003.
12. Бориско Н.Ф. Общевропейские компетенции владения иностранным языком //Иноземні мови. – 2005. – №1.